

Kur'an'da Firavun Ailesine Mensup İmanını Gizleyen Şahıs ve Onun Dilinden Aktarılan İlahi Hakikatler

The Individual from Pharaoh's Household Who Concealed His Faith and the Divine Truths Conveyed Through Him in the Qur'an

Öz

Kur'an-ı Kerim, Hz. Musa'nın bir öldürme olayına karışması ve akabinde gerçekleşen bir kısım olaylar zincirini aktarmaktadır. Kur'an, bu olayla ilgili Firavun ve adamlarının Hz. Musa'nın bu öldürme durumundan dolayı infazını görüşürken durumun vahametini ve ciddiyetini idrak edip Hz. Musa'yı durumdan haberdar eden mümin bir şahsı zikretmektedir. Kur'an'da bu şahısla alakalı bilgiler iki Mekkî surede yer almaktadır. Bu şahsın Firavun ve adamlarına Hz. Musa'nın getirdiği ilahi hakikatleri yüksek perdeden dillendirdiği görülmektedir. Bu çalışmada söz konusu şahsın kimliği, kişiliği ve ismi üzerindeki görüşleri irdelemeye çalışacağız. Aynı şekilde düşmanlarının hilelerinden kurtulan bu şahsiyetin tebliğ mücadelesini Kur'an ayetleri ışığında ele almaya çalışacağız. Bu şahsın hayatı ve mücadelesi ile ilgili yeterli çalışmaların yapılmadığı, var olan çalışmaların da konuyu bütüncül bir şekilde ele almadıkları müşahade edilmiştir. Daha önce bu konu ekseninde "Firavun Zulmüne Karşı Bireysel İnisiyatif" adlı bir makale ve vaaz türü bazı çalışmalar söz konusudur. Bu çalışmalarda ismi geçen şahsın Firavun zulmüne karşı verdiği mücadele yönünü ön planda tutarak ve belli başlı bazı ayetlerin tahlil edilmesi ile iktifa edildiği görülmektedir. Bu makalede ise öncelikle konuyla alakalı ayetlerin tamamı tespit edilmiş, bu ayetlerin birbiri ile irtibatları incelenmiş ve ilgili tefsirler ışığında ayetler incelenmiştir. Akabinde ismi geçen şahsın ayetlerde geçtiği üzere dile getirdiği hakikatlerden yola çıkarak ilmi seviyesi ve Firavun sarayındaki konumu incelenmiştir. Bu şahsın sözlerinden ve konuşma üslubundan ilahi vahye en ince ayrıntısına kadar vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde bu kişinin hem sözleri hem de muarızlarıyla mücadele yöntemi de peygamberlerin mücadele tarzına benzetilmektedir. Kavminin ilahi çağrıya menfi karşılık vermesi neticesinde önceki kavimlerin başına gelen belâ ve musibetlerin bir benzerinin onları da başına gelebileceğini haber vermektedir. Kavmini davet ettiği hakikatler ile kavminin onu çağırıldığı inanç sistemlerini karşılaştırarak muhataplarına doğru yolu göstermeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Neticede hiçbir baskıya boyun eğmeyip imanını açığa vurduğu ve Hz. Musa ile beraber düşmanlarla mücadele ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mümin Şahıs, Hz. Musa, Çağrı, Firavun.

Abstract

The Qur'an recounts a series of events following Prophet Musa's (Moses) involvement in a killing incident. It mentions a believer from Pharaoh's household who, upon recognising the gravity of the situation and Pharaoh's intent to execute Musa, secretly warned him. This individual is referenced in two Meccan chapters of the Qur'an, where he is seen openly proclaiming the divine truths brought by Musa to Pharaoh and his advisors. This study seeks to examine the identity, personality, and name of this individual, as well as his struggle to convey the divine message, as depicted in the Qur'anic verses. It is observed that there has been insufficient scholarly attention to this figure, with existing works failing to address the topic comprehensively. Previous studies, including an article titled "Individual Initiative Against Pharaoh's Tyranny" and some sermon-like discussions, primarily focus on his resistance to Pharaoh's oppression and limit themselves to analysing a few specific verses. In this article, all relevant verses on this subject have been identified and their interconnections examined in light of classical exegeses. The individual's intellectual calibre and position in Pharaoh's court are analysed based on the truths he articulates, as described in the verses. His statements and manner of expression suggest an extensive and profound understanding of divine revelation. Additionally, his words and methods of engaging with opponents closely resemble the approach of prophets. He warns his people that their rejection of the divine call could result in calamities similar to those experienced by previous nations. By contrasting the truths he invites his people to embrace with the belief systems they advocate, he strives to guide them to the right path. Ultimately, it becomes clear that he resisted all forms of pressure, openly declared his faith, and joined Prophet Musa in the struggle against their enemies.

Keywords: Exegesis, Believing Individual, Prophet Musa, Divine Call, Pharaoh.

 Eyüp YİĞİT*

^a Dr./Ph.D., Diyanet İşleri Başkanlığı,
eyigit30@hotmail.com

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Künye:

Cilt/Volume: 4

Sayı/Issue: 2

Sayfa/Page: 377-391

Geliş Tarihi/Received: 29.05.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 27.11.2024

Yayın Tarihi/Publication Date: 15.12.2024

Atıf/Cite as: Yiğit, Eyüp. "Kur'an'da Firavun Ailesine Mensup İmanını Gizleyen Şahıs ve Onun Dilinden Aktarılan İlahi Hakikatler". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 4/2 (Aralık 2024), 377-391.

Except where otherwise noted, content in this article is licensed under a Creative Commons 4.0 International license. Icons by Font Awesome.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'de ismi en fazla zikredilen peygamberlerden biri de Hz. Musa'dır. Kur'an, Hz. Musa'nın hayat serüvenini anlatmaya onun doğumu öncesinde ailesinin ve toplumunun maruz kaldığı zorlu süreçleri zikrederek başlar.¹ Daha sonra Hz. Musa'nın nasıl doğduğu ve doğumu esnasında annesinin ve kız kardeşinin nasıl bir rol üstlendikleri anlatılır.² Annesinin onu bir sandığa koyup suya bırakması³ ve kız kardeşinin onu takip etmesi⁴ gibi durumlar da ayetlerde tasvir edilmektedir. Bunun yanı sıra Hz. Musa'nın annesinin bunları gerçekleştirirken ilahi yardıma mazhar olduğu⁵ henüz bir bebek iken Hz. Musa'nın başka kadınların sütünü emmekten alkonulduğu⁶ ve böylelikle düşmanın sarayında⁷ fakat annesinin kucağında büyüdüğü⁸ ayetlerde verilen diğer bilgiler arasındadır. Kur'an, Hz. Musa'nın hem kendisinin hem toplumunun hem de Allah'ın düşmanı olan Firavun'un sarayında büyüdüğünü zikretmektedir.⁹ Belli bir yaşa geldikten sonra¹⁰ günün birinde şehre çıktığını Hz. Musa bu esnada kendi kavminden İsrailoğullarından birinin Firavun kabilesine (Kiptilere) mensup biriyle kavga ettiğini görmüştü. Kendi kavminden olan adamın yardım istemesi üzerine Hz. Musa karşı taraftaki adama bir yumruk atıp ölümüne sebep olmuştu.¹¹ Musa (a.s.) bu eylemin vuku bulmasının şeytanın işi olduğunu idrak ederek pişmanlığını dile getirmiş,¹² Allah'tan af ve mağfiret talebinde bulunmuştur.¹³ Hz. Musa, Allah'ın kendisine verdiği nimetler karşısında suçlulara arka çıkmayacağına dair Allah'a söz vermiştir.¹⁴ Bu olay hem Hz. Musa'nın şahsında hem de Firavun cenahında farklı durumlara sebebiyet vermiştir. Bu olayları ayetler ışığında farklı başlıklar altında ele almaya çalışacağız.

1. Öldürme Olayının Akabinde Hz. Musa'nın Durumu

Kur'an'da geçen öldürme olayının vuku bulmasının ardından Hz. Musa pişman olmuş ve bu pişmanlığını farklı şekillerde dile getirmiştir. Hz. Musa'nın bu eylemi şeytan işi bir eylem olarak nitelemesi, Allah'tan af ve mağfiret dilemesi, Allah'ın nimetleri karşısında suçlulara arka çıkmayacağını beyan etmesi onun pişmanlığının dışı vurumu olarak değerlendirilebilir.

Ayette de işaret edildiği üzere bu olayın akabinde Hz. Musa'nın panik ve telaşla etrafını gözetlediği ve bu şekilde şehirde gecelediği aktarılmaktadır.¹⁵ Hz. Musa bu panik ve korku atmosferi içerisindeyken önceki gün kavgaya karışan İsrailoğullarına mensup şahıs bu sefer başka bir kavgaya karışmış ve tekrar Hz. Musa'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bunun neticesinde Hz. Musa bu şahsın azgın biri olduğuna kanaat getirmiştir.¹⁶ İsrailoğullarına

¹ el-A'râf 7/127-141; el-Kasas 28/4.

² Tâhâ 20/38-39.

³ Tâhâ 20/39.

⁴ el-Kasas 28/11.

⁵ el-Kasas 28/7.

⁶ el-Kasas 28/12.

⁷ el-Kasas 28/9.

⁸ el-Kasas 28/12-13.

⁹ Tâhâ 20/39.

¹⁰ el-Kasas 28/14.

¹¹ el-Kasas 28/15.

¹² el-Kasas 28/15.

¹³ el-Kasas 28/16.

¹⁴ el-Kasas 28/17.

¹⁵ el-Kasas 28/18.

¹⁶ el-Kasas 28/18.

mensup bu şahıs kendisini cezadan kurtarmak için önceki gün kendisinin sebep olduğu ve Hz. Musa'yı bulaştırdığı öldürme olayını Hz. Musa'yı olayın birinci faili şeklinde göstererek ifşa etmiştir. Kendisinin doğrudan, Hz. Musa'nın ise dolaylı olarak faili olduğunu söyleyebileceğimiz öldürme olayını Hz. Musa'nın üzerine yıkıp kendini temize çıkartmaya çalışarak Musa'yı (a.s.) farklı şekillerde itham ettiği görülmektedir. İsraili azgın şahsın "dün birisini öldürdüğün gibi beni de mi öldüreceksin?" şeklindeki ifadesiyle öldürme fiilini Hz. Musa'ya nispet edip kendisini işin içinden kurtarmaya çalışmasına "sen yeryüzünde zorba olmak istiyorsun" şeklindeki ithamı ile de onun sarayda bir prens gibi yetişmiş olmasına ve onun da Firavun gibi zorba biri olmaya çalışmasına işaret olarak anlaşılabilir. İsrailoğullarına mensup bu şahsın arabulucu olmayı istememe yönüne işaret edilmesi ithamlarında daha ileri giderek kendisini kurtarmak için Hz. Musa'ya iftira ettiğini söylememiz mümkündür.¹⁷ İsraili şahıs bu sözleri söyleyinceye kadar kimsenin meydana gelen öldürme olayının failinden haberi yoktu.¹⁸ Bu durum esnasında yanlarında bulunan ve bu haberi işiten Kıpti bunu her tarafa yaydı.¹⁹

1.1. Firavun'un Hz. Musa'nın Ölüm Emrini Vermesi

Ölüm olayının vuku bulmasına sebep olan İsraili şahsın olayı kendi üzerinden atmak için Hz. Musa'yı olayın birinci faili olarak ilan etmesi,²⁰ yanındaki Kıpti şahsın olayı duyması ve ifşa etmesi neticesinde haber Firavun'a kadar ulaşmıştır.²¹ Kur'an-ı Kerim'de bu olayın şu şekilde vuku bulduğu işaret edilmektedir: "*Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. "Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim dedi."*²²

Yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığı üzere bu öldürme olayının Firavun'un cephesinde nasıl bir infiale sebep olduğuna vakıf olan imanlı bir şahıs²³ durum hakkında alınan kararları anında Hz. Musa'ya bildirmiştir.²⁴ Bu durumda Hz. Musa'nın yapması gereken şeyin şehri terk etmek olduğunu da beyan etmiştir. Kendisinin de öğüt veren yani onun iyiliğini düşünen biri olduğunu naklederek konumu hakkında bilgi vermiştir.²⁵ Hz. Musa'ya yardım eden ve Kur'an'ın başka ayetlerinde de zikri geçen bu şahsın kimliğini²⁶ kişiliğini ve üstlendiği görevi Kur'an'da ona ait olduğu aktarılan sözleri dikkate alarak muhtelif tefsirler ışığında aydınlatmaya çalışacağız.

Burada şu soru akla gelebilmektedir Firavun gibi despotik bir yöneticinin bir öldürme olayını çevresindeki insanlarla danışıp ona göre bir karara varması ilk görünüşte çok adil bir yönetim tarzının varlığını çağrıştırmaktadır. Burada Firavun'un çevresindeki insanlara danışması ve ortak bir karar neticesinde Hz. Musa'nın infazına karar vermesi veya sürecin

¹⁷ el-Kasas 28/19.

¹⁸ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî el-Belhî Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, nşr. Abdullah Muhammed Şehâte (Beyrut: Dâru'l- İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1431), 3/340.

¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l- Misriyye, 1964), 13/265.

²⁰ el-Kasas 28/19.

²¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 13/265.

²² el-Kasas 28/20.

²³ "*İmanını gizlemekte olan mü'min bir adam şöyle dedi.*" el-Mü'min 40/28.

²⁴ el-Kasas 28/20.

²⁵ el-Kasas 28/20; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, çev. Fadıl Ayğın (İstanbul: Ensar, 2018), 11/31.

²⁶ "*Firavun ailesinden, imanını gizlemekte olan mü'min bir adam şöyle dedi.*" el-Mü'min 40/28.

bu şekilde ilerlemesi Musa'nın (a.s.) bir prens gibi yetiştirilmiş olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Yani bu dava özel önem arz eden ve titizlikle incelenmesi gereken bir davadır. Nitekim Hz. Musa aristokratlara has bir eğitim almış, dönemin en kültürlü halkı olan Mısırlıların bütün ilimlerinde yetiştirilmiş ve gerek sözlerinde gerekse işlerinde kudretli bir kimse olmuştur.²⁷ Bu davanın hem yönetim açısından hem de toplum yönünden ciddi sonuçları olan olağanüstü bir dava olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim günümüzde de devlet yöneticilerinin davaları ile normal vatandaşların davaları toplum tarafından aynı ilgi ile takip edilmemektedir.

Kur'an-ı Kerim bizlere Hz. Musa'ya Firavun ve adamlarının kendisi hakkındaki planlarını haber veren ve bazen de doğrudan olaylara müdahale edecek kadar etkili olan bu şahıs hakkında bilgiler aktarmaktadır.

1.2. İmanını Gizleyen Şahsın İsmi Hakkında Nakledilen Bilgiler

Kur'an-ı Kerim'de bu şahsın icra ettiği eylemler ve dile getirdiği hakikatler farklı ayetlerde aktarılmaktadır.

"*Firavun ailesinden, imanını gizlemekte olan mü'min bir adam şöyle dedi*":²⁸ "*Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi.*"²⁹ Şehrin öbür ucu ifadesi ile kast edilen yerin, Firavun'un bulunduğu ve ikamet ettiği yer olması mümkündür, şehrin öbür tarafının ise Hz. Musa'yı öldürme konusunda anlaşılan ileri gelenlerin ve eşrafın bölgesi olduğu rivayet edilmektedir.³⁰ Mâtürîdî bu imanlı şahsın durumun acil olmasından dolayı hızlıca geldiğini belirtmiştir.³¹ Mukâtil (öl. 150/767) İbn Abbas'tan (öl. 68/687-88) rivayetle Firavun ailesinde Musa'yı (a.s.) uyarın bu adam ve Firavun'un karısı dışında başka müminin bulunmadığını aktarmaktadır.³² Bu adamın Firavun gibi Kıpti olduğu ve yüz sene boyunca imanını gizlediği, Firavun'un Musa (a.s) öldürmeye karar verdiği zamana kadar imanını gizlediği nakledilmektedir.³³ Aynı şekilde bu adamın Firavun'un katında kıymet ve yetki sahibi bir adam olduğundan dolayı bu zaman diliminde herhangi bir kötülüğe maruz kalmadığı kaynaklarda verilen bir diğer bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴ Kaynaklarımızda bu kişinin ismi ile ilgili olarak çeşitli rivayetler yer almaktadır. Bu adamın Firavun ailesine mensup, mümin bir şahıs olduğu, isminin de Hizkil b. Sabura olduğu,³⁵ başka rivayetlerde ise bu adamın Firavun'un amcasının oğlu³⁶ olup isminin Şem'un veya Şem'an olduğu nakledilmektedir.³⁷ Bazıları da bu şahsın Hizkil b. Sabus el-Kıpti olduğunu aktarmaktadır.³⁸ Daha başka rivayetlerde ise bu adamın İsrailoğullarına mensup bir kişi olduğunu iddia etmişlerse de bu kelamın siyakına aykırı bir

²⁷ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/207-213.

²⁸ el-Mü'min 40/28.

²⁹ el-Kasas 28/20.

³⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 11/35.

³¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 11/35.

³² Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'an*, 1/342; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 15/306.

³³ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 3/711.

³⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 15/306.

³⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 13/266.

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhîh*, nşr. Mustafa Diyeb el-Beğâ (Beyrut: Dâru'l-İbni Kesîr, 1407/1987), "Reculu Mü'min" 3 (No. 1240); Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut: Dârü'l-İlmiyye, 1971), 3/386.

³⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/375.

³⁸ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 3/340.

görüşür.³⁹ Nitekim ayetlerde geçtiği üzere bu adamın muhataplarına “*ey kavmim*” diye hitap etmesinden Kıpti olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰ Bu şahsın ismi ile alakalı herhangi bir tercihte bulunmamız mümkün değildir. Çünkü konuyla ilgili kaynaklarda yeterli bilgiye ulaşmak mümkün görünmemektedir. Ayetlerde zikredildiğine göre bu adam henüz Hz. Musa’ya peygamberlik verilmeden önce de imanlı biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu şahsın Hz. Peygamber dönemindeki “Hanîfler⁴¹ gibi önceki dönemlerde Allah’ın gönderdiği Peygamberlere inandığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra Firavun’un sarayında meydana gelen ve o günün şartlarında Hz. Musa ve diğer inananlar için önem arz eden durumlardan onları haberdar ettiğini de eklememiz mümkündür.

Firavun’un kabilesine mensup olup imanını gizleyen ve yönetimde sözü geçen bu şahsın ismi üzerinde nakledilen görüşleri aktardıktan sonra şimdi de Hz. Musa’ya ulaştırdığı haberin içeriğini irdelleyeceğiz.

1.3. İmanını Gizleyen Şahsın Hz. Musa’ya Ulaştırdığı Haber

İmanını gizleyen şahsın Firavun sarayında etkili ve yetkili bir konuma sahip olduğunu dile getirdiği hakikatlerden ve konuşma üslubundan anlamak mümkündür. Bu şahıs ile Hz. Musa arasında bir gönül ve inanç bağı bulunmaktadır. Söz konusu şahıs durumun vahametini Hz. Musa’ya bildirdiği gibi ona çıkış yolunun ne olduğunu da haber vermektedir. Kur’an-ı Kerim’de bu olay şu şekilde yer almaktadır: “*Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim dedi.*”⁴² Bu ifadelerle şahıs Hz. Musa’ya kavmim dün öldürdüğüne/ölümüne sebep olduğun Kıpti’nin canına karşılık senin öldürülmeni istişare ediyorlar şeklinde haber veriyor.⁴³ Kurtubî, “Firavun’un bu adama Musa (a.s.) öldürmeyi emrettiğini, adamın ise emredilenin aksine infaz haberini Musa’ya (a.s.) ulaştırdığını”⁴⁴ nakletmektedir. Hz. Musa da bu adamın haber vermesi ve yönlendirmesi neticesinde şehirden ayrılmaya karar veriyor. Kur’an-ı Kerim’de bu durum şu şekilde geçmektedir: “*Mûsâ, korku içinde etraftı gözetleyerek şehirden çıktı ve “Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar” dedi.*”⁴⁵ (Şehirden çıkıp) Medyen’e doğru yöneldiğinde, “*Umarım Rabbim beni doğru yola iletir dedi.*”⁴⁶ Bunun akabinde Musa (a.s.) Hz. Şuayb’ın yanına gitmesi ve Hz. Şuayb’ın onun zalim kavimden kurtulduğuna dair teskin etmesi⁴⁷, Hz. Şuayb’a çoban olması⁴⁸ ve onun kızıyla evlenmesi⁴⁹ gibi durumlar Hz. Musa’nın hayatında farklı bir sahifenin açıldığı görülmektedir.

2. İmanını Gizleyen Şahsın Ağzından Kur’an’da Aktarılan İlahi Hakikatler

Kur’an’da Firavun ailesinden imanını gizleyen şahıs olarak bahsedilen ve tefsirlerde ismi hakkında farklı rivayetler aktarılan bu şahıs imanlı biridir. Bu imanlı şahsın dile getirdiği

³⁹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 1/342.

⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 15/310.

⁴¹ Hz. İbrâhim’in kavmi putperestliğe iltifat etmeyip Allah’ın dinine, İslâm’a döndüğü için İbrâhim’e hanîf denilmiştir. Şaban Kuzgun, “Hanîf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/33-39.

⁴² el-Kasas 28/20.

⁴³ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/266.

⁴⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/266.

⁴⁵ el-Kasas 28/21.

⁴⁶ el-Kasas 28/22.

⁴⁷ el-Kasas 28/25.

⁴⁸ el-Kasas 28/26.

⁴⁹ el-Kasas 28/27.

hakikatlerden önceki peygamberlerin kavimleri ile olan mücadelelerinden haberdar olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰ Bundan dolayı bu kişinin dile getirdiği hakikatlerin tamamının ilahi kelimadan ve risâlet davasından damıtılmış hakikatler olduğu anlaşılmaktadır. Dile getirdiği sözlerin tamamında muhatabını düşünmeye, akletmeye ve bu hayatın akabinde insanı bekleyen bir ahiret hayatının varlığına dikkat çekmektedir.

Bu şahsın dilinden aktarılan hakikatler Kur'an-ı Kerim'de iki surede zikredilmektedir. Bunlar Kasas ve Mümin sureleridir. İki sure de Mekke döneminin ilk zamanlarında nazil olmuştur.⁵¹ Söz konusu ayetlerin Kasas suresinin 20. ayeti ve Mümin suresinin 28-45 arasındaki ayetler olduğu görülmektedir. Yani Kur'an-ı Kerim'de toplamda on dokuz ayette bu konu ile ilgili mesajlar aktarılmaktadır. Bu ayetlerden Mümin suresinin 36-37 ayetlerinde ise Firavun'un Haman'dan bir kule yapma talebinden bahsetmektedir. Kanaatimizce bu iki ayetin dolaylı olarak bu konuya işaret ettiğini söylemek mümkündür. Hem iki ayetin de mümin adamdan bahseden ayetler grubu arasında yer alması hem de Hz. Musa ve Firavun arasında cereyan eden meydan okuma konularını barındırmasından dolayı bu konu ekseninde incelenmiştir.

Mümin şahıs, Musa'nın (a.s.) getirdiği hakikatler karşısında kendi kavminin/Kıptilerin şiddetli bir muhalefeti söz konusu olmakla beraber kavmine şefkat ve merhamet yüklü ifadelerle hitap etmektedir. Mümin suresinin 29-41. ayetleri arasında muhataplarına "Ey kavmim diye" hitap ettiği ve onlara acıdığını ve akbetlerinden endişe ettiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde bu hitap tarzıyla bu daveti geniş bir kitleye karşı icra ettiğini söylememiz mümkündür.⁵² Bunun yanı sıra bu zikri geçen ayetlerde on altı yerde de Allah lafzının kullanılmış olması ile bu şahsın insanları Allah'a davet ettiğini, ilahi hakikatleri aktardığını veya bunu vurgulamaya çalıştığını söylememiz mümkündür. Şimdi bu konu ile ilgili Mümin suresindeki ayetlerin içeriklerini daha yakından incelemeye çalışacağız.

28. ayette mümin adam "Rabbim Allah'tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz?"⁵³ şeklindeki ifadeyi Firavun'un adamlarıyla istişare edip Musa'yı (a.s.) öldürmeye karar vermesi neticesinde bu ifadeyi kullanmıştır. İmanını gizleyen şahıs, ayetin devamında "Rabbinizden açık deliller getirmiştir"⁵⁴ diyerek nezaketle ve bunun yanında uyarıyı da barındıran bir üslupla Firavun'a cevap vermiştir.⁵⁵ Adam bu ifadeler ile "Musa (a.s.) bu sözü söyledi diye ona karşılık vermek ve intikam almak yerine saygı ve ihtiram göstermeleri gerektiğini, onu gönderenden ve getirdiği hakikatlerin onun doğruluğuna delalet eden harikulade gerçekler olduğuna işaret etmiştir."⁵⁶ Sizin Rabbiniz ile kastedilen yaratana ve sizin Rezzak'mız olan Allah'tır.⁵⁷ "Eğer yalancı ise, yalanı kendi aleyhindedir."⁵⁸ "Eğer doğru söylüyorsa, sizi tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelecektir"⁵⁹ diyerek onlara vaat edilen cezanın başlarına gelmesinden korkmaları ve toplu olarak Hz. Musa'ya cephe almalarının ağır sonuçları hususunda uyarıda bulunmuştur. Bu sözü en güzel, nezaketle ile aktarmanın

⁵⁰ el-Mü'min 40/30-31.

⁵¹ Mustafa İslamoğlu, *Gereğçeli Meal-Tefsir* (İstanbul: Adım Dağıtım, 2014), 728-894.

⁵² Arâf 7/103.

⁵³ el-Mü'min 40/28.

⁵⁴ el-Mü'min 40/28.

⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli ayî'l-Kur'ân*, 1/342; Buhârî, "Reculu Mü'min" 3 (No. 3475).

⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli ayî'l-Kur'ân*, 1/342; Buhârî, "Reculu Mü'min" 3 (No. 1240).

⁵⁷ Buhârî, Buhârî, "Reculu Mü'min" 3 (No.3475).

⁵⁸ el-Mü'min 40/28.

⁵⁹ el-Mü'min 40/28.

zirvesidir.⁶⁰ Haksız yere insanların kanını akıtanların ateş ehli olduğunu ve müsriflerin de Firavun ve ona tabi olanlar olduğunu kastetmektedir.⁶¹

Yukarıdaki ifadeler bu mümin şahsın inandığı hakikatleri dünyanın en zalim şahsına karşı açıkça haykırabilecek kadar imanlı, cesur ve bilgili olduğunu göstermektedir. İmanını gizleyen şahsın kavminin Hz. Musa'ya ve getirdiği hakikatlere düşman kesilmelerinin haklı ve mantıklı bir izahının bulunmadığını ifade etmek için bu sözleri sarf ettiğini söyleyebiliriz. Devam eden ayetlerde ise Allah'ın ayetleri karşısında kör ve sağır davranmaları neticesinde başlarına gelebilecek tehlikelere karşı kavmini ikaz ettiği anlaşılmaktadır.

29. ayette ise “*Ey kavmim! Bugün yeryüzüne hâkim kimseler olarak iktidar ve saltanat sizindir*”⁶² diyerek bu güzel memleketin sizden alınacağına dair sizi ikaz ediyorum, ne zaman yönetim dine muhalif olursa izzetten sonra zevale maruz kalmış yani helak olmuştur⁶³ hatırlatmasını yapmıştır. Bu adamın kavmine Mısır'ın arzında İsrailoğullarına siz egemensiniz, fakat ayette geçen “*Ama başımıza geldiğinde bizi, Allah'ın azabından kim kurtarır?*”⁶⁴ demesi karşısında Firavun “Ben sizin iyiliğinizi ve selâhınızı istemekteyim” dedi.⁶⁵ İbn Kesîr, “Firavun böylesi bir görüş dile getirmekle hem Allah'a hem Resûlü'ne ve hem de kendi tebaasına yalan söylemiştir.”⁶⁶ Kısacası imanlı şahıs kavmine her ne kadar zahirî olarak şu an Mısır'a hâkim görünseniz de Allah'ın azabı geldiğinde sizi bundan kurtaracak herhangi bir güç ve kuvvet yoktur diyerek Firavun'un ilahlık davasının yalan bir iddiadan ibaret olduğunu zımni bir şekilde dile getirmiştir.

30-31. ayetlerde iman eden şahıs, kavmini önceki azgın toplulukların başına gelen musibetlere karşı ikaz ediyor ve Allah'ın kullarına zulmetme ihtimalinin de söz konusu olmadığını sözlerini eklemektedir.⁶⁷ İmanını gizleyen şahıs “Nuh, Ad ve Semud kavimleri gibi hakikati yalanlama üzerinde ikamet etmenizden dolayı azaba maruz kalmanızdan korkuyorum.”⁶⁸ “Allah suçsuz bir şekilde kullarını cezalandırmaz”⁶⁹ dedi. Allah'ın önceki kavimleri helak etmesinin sebeplerinden biri de onların peygamberleri yalanlamaları yüzündendir, bu da ilahi adaletin bir gereğidir.⁷⁰ Firavun ehlinden iman eden bu zat “Ey kavmim eğer siz Musa'yı (a.s.) öldürürseniz önceki kavimlerden olan Nuh, Hud ve Salih'in (a.s.) kavimlerinin başına gelen helak olaylarının benzerinin sizin de başınıza gelmesinden korkuyorum”⁷¹ dedi. İmanlı şahıs ayetlerden anlaşılacağı üzere geçmiş azgın-küstah toplulukların başına gelen felaketlerden haberdardır. Yani ilahi yasanın nasıl işlediğine vakıf

⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/342.

⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/393.

⁶² el-Mü'min 40/29.

⁶³ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli ayi'l-Kur'an*, I/343; Ebü'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm* (y.y.: Dâru't-Tayyibe lî'n-Neşr ve't-Tevzî, 1999), 7/142.

⁶⁴ el-Mü'min 40/29.

⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/378.

⁶⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII/142.

⁶⁷ el-Mü'min 40/30-31.

⁶⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Dımeşk-Beyrut: Dâru'l-İbni Kesîr, 1414), IV/562.

⁶⁹ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/562.

⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Teymî Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999), 27/510.

⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/378.

birisidir ve kendi kavminin de yaptıklarıyla helak olma durumunu önceden anlayabilecek bir öngörüye sahip olduğu da görülmektedir.

32. ayette iman eden şahıs, şefkat yüklü bir ifade ile “*Ey kavmim! Kıyamet günü insanların birbirlerine sesleneceği o günün dehşetinden sizin adınıza korkuyorum, bundan dolayı sizi ikaz ediyorum dedi.*”⁷² Tefsir kaynaklarımızda söz konusu zaman Cennet ve cehennem ehlinin birbirlerine çağrıda bulunacakları gün olarak tanımlamıştır.⁷³ Kur’an-ı Kerim’de cennet ve cehennem ehlinin birbirlerine seslenmeleri şu şekilde anlatılmaktadır: “*Cennetlikler cehennemliklere, “Rabbimizin bize va’dettiğini biz gerçek bulduk. Siz de Rabbinizin va’dettiğini gerçek buldunuz mu? diye seslenirler. Onlar, “Evet” derler. O zaman aralarında bir duyurucu, “Allah’ın lâneti zalimlere!” diye seslenir.*”⁷⁴ Cehennem ehlinin cennet ehlinen yiyecek ve içecek talebinde bulunacakları gün şeklinde de ayette geçmektedir.⁷⁵ Şevkânî ise insanların birbirlerine çağrıda bulunacağı gün şeklinde tefsir etmiştir.⁷⁶ İbn Kesîr bugünden kasıt insanların birbirinden kaçacağı kıyamet günü olduğunu belirtmiştir.⁷⁷ İmanlı şahsın bu ifadelerle kavmini ilahi hakikatlere neden çağırıldığının gerekçesini açıkladığını söylememiz mümkündür. Aynı şekilde önceki ayetlerde kavmine dünya hayatına dair uyarılarda bulunduğu gibi burada ise ahiret ahvali ile ilgili uyarılarını da açıkça dile getirmiştir. Onları o günün dehşetine karşı uyarmıştır.

33. ayette “*Allah’tan kaçmanın ve kurtulmanın mümkün olmadığı bir gündür, hidayetini Allah’ın takdirinde olduğunu aktarır.*”⁷⁸ Kavmini kıyamet günü vuku bulacak olayların dehşetinden sakındırmaya ve buna yönelik olarak yerin parçalanmasını, Allah’ın azabını ve gök cisimlerinden olan güneş ve ayın maruz kalacağı sonu haber vermektedir.⁷⁹ Bu imanlı adam kavmine insanların ateşten kaçışmalarının vuku bulacağı o gün sizi kim Allah’ın azabından ve gazabından koruyabilir? Allah’ın saptırdığını kimse doğru yola erdiremez.⁸⁰ Firavun ailesine mensup mümin adamın Musa’yı (a.s.) öldürmenin doğru olmadığını açıklamak üzere sunduğu deliller ve onları önceki kavimlerin başına gelen musibetlerin benzeri ile korkutması, Firavun’u da “*Kendi görüşümü söylüyorum sizi yönlendirmek istemiyorum*” gibi bir açıklama yapmaya zorlamıştır.⁸¹ Burada Firavun’un ilahlık iddiasının boş bir söylentiden ibaret olduğu, kıyametin o dehşetinden insanları kurtarabilecek yegâne kuvvet sahibinin Allah olduğunu ve dolayısıyla Allah’a teslim olmaları gerektiği ifade edilmektedir.

⁷² el-Mü’min 40/32.

⁷³ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21/378; İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur’âni’l-Azîm*, 7/142.

⁷⁴ el-Arâf 7/44.

⁷⁵ el-Arâf 7/50.

⁷⁶ Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 4/562.

⁷⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur’âni’l-Azîm*, 7/143.

⁷⁸ el-Mü’min 40/33.

⁷⁹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 17/558.

⁸⁰ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl* (Beirut: Dâru’l-İhyai’t-Türâsi’l-Arabî, 1418), 5/57.

⁸¹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 27/510.

34. ayette mümin adam kavmine daha önce Mısır'da peygamberlik yapan Hz. Yusuf'un da ilahi hakikatleri getirdiğini aktarır. *“Allah, aşırı giden⁸² şüpheli⁸³ kimseleri böyle saptırır.”⁸⁴* Bununla Firavun ve adamlarını kastederek bu sözü sarf etmiştir. Bilindiği üzere Hz. Yusuf'a ait herhangi bir kitap veya sahife yoktur. Hz. Yusuf ataları İbrahim, İsmail ve Yakup peygamberlerin izinde gittiğini beyan etmiştir.⁸⁵ Ayette geçen beyinâtlar ile zaman zaman onun bir peygamber olarak Mısır halkına ve yöneticilerine İbrâhimî gelenekteki temel dinî inançlara dair yaptığı açıklamalar anlaşılabilir. Mümin olan bu zat, kavmine Hz. Yusuf'a karşı takındıkları olumsuz tavrı takınmamalarını öğütüyor.⁸⁶ Mümin adam kendi kavmine peygamberlik görevinin Hz. Musa ile başlamadığını daha önce Mısır'da Hz. Yusuf'un da peygamberlik yaptığını, dolayısıyla geçmişte Hz. Yusuf'un getirdiği hakikatler karşısında atalarının tavırlarını takınırlarsa akibetlerinin iyi olmayacağını ifade etmiştir. Ayette zikredilen kötü vasıflarla da Firavun'un özelliklerini zımni olarak dile getirdiğini söyleyebiliriz.

35. ayette ise Allah'ın gönderdiği ayetler karşısında herhangi bir gerekçe olmaksızın inkâra şartlanmış insanların yaptığı eylemlerin hem Allah katında hem de insanların yanında nefrete sebep olacağı vurgulanır.⁸⁷ *Allah, kendini beğenmiş⁸⁸ her zorbanın⁸⁹ kalbini işte böyle mühürler.”⁹⁰* Bizim ayet mealleri üzerinde dipnotlara aktardığımız özellikleri Kur'an-ı Kerim Musa'ya (a.s.) iman eden mümin kişinin ağzından aktarmaktadır. Mümin kişinin bu vasıflarla Firavun ve onun ifsat edici özelliklerine atfı yaptığını söylemek mümkündür.⁹¹

Bu tavırlardan Allah'ın nefret ettiği gibi inananların da nefret etmeleri gerekir. Yahut Allah'ın nefret ettiği düşmanlarından müminlerin de nefret etmeleri gerekir. Hiçbir delile dayanmadan Allah'ın ayetlerini reddetmek için mücadele eden herkesin kalbini Allah işte böyle mühürler. Yani işlevsiz bırakır.⁹² İnsanların bir şeyleri kabul veya reddederken sağlam delilleri ölçü almaları gerekmektedir. Kanaatimizce bu husus, insanların söz ve eylemlerini icra ederken sağlıklı bir bilgiye ve sağlam bir dayanağa yaslanmaları gerektiğine işaret olarak anlaşılabilir.

⁸² Ayette “müsrif” olarak geçen bu ifade gerçeklik, adalet ve dürüstlük ölçülerini aşan her türlü inanç, düşünce ve eylemin sahibini ifade eder. Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 4/659.

⁸³ Ayette kuşkucu hakikati arayıp bulmaya yönelik iyi niyetli kuşkuculukla ilgisi olmayan; aksine, vicdanen doğruluğuna kani olsa bile çıkar kaygılarının, bencil duygu ve tutkularının etkisinde kalan kimsenin ilahi gerçekler hakkında kuşku uyandırmaya yönelik kötü niyetli çabalarını gösterir. Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/659.

⁸⁴ el-Mü'min 40/34.

⁸⁵ Yusuf 12/37.

⁸⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/659.

⁸⁷ el-Mü'min 40/35.

⁸⁸ “Büyüklik taslayan, kendini beğenmiş” anlamına gelen “mütekebbir” saçma ve küstahça bir benlik duygusuyla Allah, peygamber ve vahiy karşısında bile gurur ve kibir taslayan, bu sebeple de peşin bir red ve inkâr tavrına kendini kaptıran inkârcı kişiyi ifade eder. Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/659.

⁸⁹ “Zorba” diye tercüme edilen *cebbar* ise bu bağlamda anılan üç olumsuz ruh halinin bir bakıma sonucu olmak üzere zalim, baskıcı ve despotça davranış ve uygulamalar sergileyen kişi ve yönetime işaret eder. Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/659-660.

⁹⁰ el-Mü'min 40/35.

⁹¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/660.

⁹² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 13/59-60.

Buraya kadar içeriğinden bahsettiğimiz ayetlerin verdikleri mesajlar dikkate alındığında 36 ve 37. ayetleri mümin adamın ifade ettiği hakikatler karşısında Firavun'un kendini savunma kabilinden söylediği sözler olarak değerlendirmek mümkündür.

36. ayette ise "Firavun dedi ki: "Ey Hâmân! Bana bir kule yap, belki ben o yollara ulaşabilirim."⁹³ Taberî ayette geçen "esbab" (sebepler) ve "yollar" diye çevrilen kelimeyi "kapılar" veya "gök tabakaları" şeklinde açıklamıştır.⁹⁴ Razî ve Şevkânî bu ayeti zahirî ve lafzi anlamı ile ele almışlardır. Firavun'un gerçekten de "Musa'nın ilâhını" görebilmek için veziri Hâmân'dan bir kule yapmasını istediğini belirtmişlerdir.⁹⁵ Firavun'un hakikati çarpıtmak, Musa'nın (a.s.) getirdiği ayetleri inkâr etmek ve toplumun zihninde kendi saltanatına ve meşruyetine dair bir soru işareti bırakmamak için hakikati alaya aldığı söylememiz mümkündür. Bu ayet mümin adamın söylediği hakikatlerin akabinde gelmesi Firavun'un o adama cevabı olarak da anlaşılabilir.

37. ayette ise Firavun zikredilen bunca delil karşısında inkârcılığın zirvesi diyebileceğimiz bir savunma şekliyle göklerin yolları, Musa'nın ilahına erişme talebi gibi gayri ahlaki yollara tevessül etmesi, imanlı şahsın getirdiği deliller karşısında Firavun'un çaresizliğini göstermektedir. Firavun'a amellerinin süslü gösterilmesi, yoldan çıkması ve düzeninin boşa çıkması şeklinde anlaşılabilir.⁹⁶ Taberî, "Onun tuzağını" onun kule yaptırma tasarısı olarak ele almış ve neticede bu tasarının başarısız olduğunu ve masrafların da boşa gittiğini dile getirmiştir.⁹⁷ Razî bu durumu yanlış akıl yürütme ve alaylı ifadeler olarak ele almaktadır.⁹⁸ Bu iki ayetin konusu ve içeriği farklı olmakla beraber dolaylı olarak mümin adamın sözlerine Firavun ve adamlarının cevabı şeklinde anlamak mümkündür. Mümin adam, Hz. Musa'nın getirdiği hakikatlerde hem önceki kavimlerden söz etmesi hem de ahiret ahvali ile ilgili konuları dile getirmiştir. Buna karşılık Firavun'un da böyle bir şey olmadığını varsa kendisinin bundan haberdar olmadığını, imanlı adamın varlığını dile getirdiği ilahın nerede ise ona ulaşmaya çalışacağına alaylı bir üslupla karşılık verdiği söylenebilir. Firavun'un mümin adamın dile getirdiği hakikatler karşısındaki çaresizliğini onun delillerine karşılık olmayan alakasız bir savunma şekliyle yapmasından anlamak mümkündür. Mümin adamın artık inancını açık bir şekilde dile getirdiği, Firavun'un ilahlık iddiasının kocaman bir yalandan ibaret olduğu, Allah'ın kuvveti ve kudreti dışında başka güç tanımadığını dile getirmesi gibi hakikatlerin zikredilmesi bu sözlerin münazara ortamında söylenmiş olduğu izlenimi vermektedir.

Burada 38-44. ayetleri arasındaki ifadelerin Hz. Musa'ya ait olduğunu iddia edenler olmakla beraber⁹⁹ müfessirlerin çoğu bu ifadelerin ayetlerin siyak ve sibakından anlaşıldığına göre Hz. Musa'ya inandığını gizli tutmaya çalışan kişiye ait olduğunu ifade etmişlerdir.

38. ayette ise mümin adam kavmine kendisine tabi olurlarsa ulaşacakları akıbeti haber vermektedir.¹⁰⁰ Bu şahıs kendi toplumuna benim sözlerimi kabul ederseniz sizi doğru yola

⁹³ el-Mü'min 40/36.

⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 2464-65.

⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/65.; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, IV/563.

⁹⁶ el-Mü'min 40/37.

⁹⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/66.

⁹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/65-66.

⁹⁹ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/560-561.

¹⁰⁰ el-Mü'min 40/38.

ulaştıracağım. Bu yol da Allah'ın Hz. Musa'yı ve ondan önce gönderdiği diğer peygamberlerin yoludur.¹⁰¹ Bu şahsın kavmini farklı şekillerde uyardığı görülmektedir. Bazen onlara doğru yolun hangisi olduğunu yani Musa'nın (a.s.) yolu olduğunu işaret ediyor. Bazen önceki kavimlerin peygamberlerini inkâr etmekle başlarına gelen musibetleri hatırlatıyor.¹⁰² Mümin adam Firavun ve adamlarının onları delalete çağırdığını, kendisinin ise onları dost doğru yola çağırdığını ve dolayısıyla iki çağrı arasındaki farkı izah etmeye çalıştığı söylenebilir.

39. ayette ise mümin adam kavmini dünya ve ahiret hayatları arasında mukayeseli bir delil ile ikaz etmeye çalışıyor.¹⁰³ İman eden şahıs; bu dünya hayatı sizin acele istediğiniz ancak ecellerinize gelinceye kadar kısa süreli bir yerdir, sonra öleceksiniz, nimetler zeval olup gider şeklinde dünya hayatının hakikatini açıklamaktadır.¹⁰⁴ Dünya, hayatınızın son bulacağı vakte kadar devam eden bir çıkar ve menfaat alanıdır. Eceli gelinceye kadar hayırlının da şerlinin de ondan yararlandığı bir yerdir. Dünyanın fâni, ahiretin ise ebedî olduğunu haber vermektedir.¹⁰⁵ Ey kavimim bu dünya durup istirahat edilecek bir yer değildir, kullanılıp yararlanılacak bir kazançtan, gelip geçici bir menfaat yerinden ibarettir.¹⁰⁶ Ahiret ise devamlı bir karar kılma yeridir.¹⁰⁷ Bu mümin adamın kavmini dünyanın cazibesine ve aldattıcılığına karşı ikaz ettiği, asıl çaba sarf edilmesi, emek verilmesi gereken yerin ahiret olduğunu beyan ediyor.

40. ayette ise mümin adam kavmine İlahi adalet sisteminin işleyişi ile ilgili bilgi verirken sâlih amelin ölçü alındığını ve cinsiyet farkının gözetilmediğini açıklamaktadır.¹⁰⁸ Bu ayet Allah'ın rahmetinin gazabına galip geldiğine işaret eder.¹⁰⁹ Kim bu dünyada Allah'ın nehiy ettiklerinden herhangi bir amel işlerse ahirette sadece o kötülük oranında ceza görür. Kim de Allah'ın emirlerini yerine getirir, yasakladıklarından kaçınırsa cinsiyet farkı gözetmeksizin mükâfatlandırılır.¹¹⁰ Kötülüğün cezasını fazla vermek çirkindir, zulümdür fakat iyiliğin karşılığını fazla vermek güzeldir. Kötülüğün karşılığı neyse o verilir, iyiliğin karşılığında ise ölçü ve hesap söz konusu değildir.¹¹¹ Kötülüğün karşılığı iyilik değil, kişinin hak ettiği üzere kötülüktür. Kötü amel işleyenin güzel ecir beklemeğe hakkı yoktur. İyiliğin karşılığı da adalet gereği iyiliktir.¹¹² Mümin şahıs kavmine ilahi adalet sisteminin şefkat ve merhamet üzere bina edildiği, cinsiyet farkının gözetilmediği, dünyevi mevki ve makamların bir şey ifade etmediği, kötülüğün kendi cinsiyetle cezalandırıldığı, iyilikler için ise bir had ve sınırının bulunmadığını tebliğ etmiştir.

41. ayet mümin adam kendisinin yaptığı çağrı ile kavminin onu çağırdığı inanç sistemlerini karşılaştırarak onlara hayretle cevap veriyor.¹¹³ Bu mümin adam kavmine ben sizi Allah'ın azabından ve cezasından, Musa'ya (a.s.) tabi olmaya (yani doğru yola)

¹⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/389.

¹⁰² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 13/57.

¹⁰³ el-Mü'min 40/39.

¹⁰⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/389; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/518.

¹⁰⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 13/63.

¹⁰⁶ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili* (İstanbul: Emir Basın Yayım Dağıtım, 1996), 6/533.

¹⁰⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/518.

¹⁰⁸ el-Mü'min 40/40.

¹⁰⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/518.

¹¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli ayî'l-Kur'ân*, 21/390; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/518.

¹¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/164.

¹¹² Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 6/533.

¹¹³ el-Mü'min 40/41.

çağırıyorum, yani kendi dinime davet ediyorum. Sizler ise beni ateş ehlinin amellerini işlemeye çağırıyorsunuz.¹¹⁴ Bu ayette mümin kişinin kurtuluşa çağırıldığı, diğerlerinin ise ateşe çağırıldıkları görülmektedir.¹¹⁵ Devamındaki ayetlerde bunun açılımını ele almaktadır. Mümin adam kendi çağrısının neye karşılık geldiğini izah ederken kavminin inanç sisteminin de neticesinin ne olduğunu veya neye tekabül ettiğini beyan ediyor.

42. ayet mümin adam kendisinin kavmine yaptığı çağrı ile kavminin ona yaptığı çağrı arasındaki farkı başka bir ifade tarzı ile dile getirmektedir.¹¹⁶ Mümin adam kendi toplumuna “Sizin beni kendilerine ibadet etmeye çağırduğunuz (put ve benzeri varlıklara) şeyler hakkında Allah izin vermemiştir. Ben ise sizi Aziz olan ve kendisini inkâr edenlerden intikam almaya güç yetiren, düşmanından intikam almaya engel olunamayan, günah işledikten sonra af dileyeni bağışlayan, affettikten sonra kimsenin kuluna zarar vermesine izin vermeyen Allah’a çağırıyorum”¹¹⁷ dedi. Kendi rabbinin hangi vasıflara sahip olduğunu, diğer taraftan kavminin Allah’a şirk koşarak edindiği ilahların acizliğini dile getirmiştir. Aynı zamanda iki çağrının arasındaki farkı dile getirmiştir.¹¹⁸ Firavun ve sistemine bağlı olmanın ve onu sürdürmenin neye karşılık geldiği, kendisinin yaptığı çağrının ahirette neye karşılık geleceğini veya gelebileceğini izah etmiştir.

43. ayette mümin adam kavminin kendisine yaptığı davetin bir karşılığının ve doğruluğunun olmadığını, dönüşün Allah’a olduğunu, aşırı gidenlerin cehennemlikler olduğunu beyan ediyor.¹¹⁹ Mümin adam kavmine nasihat etmeye ve ilahi hakikatleri haykırmaya devam ediyor. (Ey kavmim) Gerçekten sizin beni çağırduğunuz putlar, dünyada ve ahirette bir şey ifade etmeyen,¹²⁰ cansız, konuşma yeteneği bulunmayan ve bir şeyden anlamayan varlıklardır.¹²¹ Haksız yere insanların kanını akıtanların ateş ehli olduğu, “müsriflerin” Firavun ve ona tabi olanlar olduğu söylenebilir.¹²² Mümin adam kavminin taptığı varlıkların ne kadar âciz, güçsüz ve zelil varlıklar olduğunu ilah olarak vasıflandırılmalarının ne kadar akıl ve mantık dışı olduğunu izah etmeye, ahirette ise bu inancın hüsrarla neticeleneceği gerçeğine dikkat çekmektedir.

44. ayette mümin adam yaptığı çağrıların karşılıksız kalması neticesinde kavmine ahiret günü bu dünyada yaptığı çağrısının ne kadar doğru olduğunu anlayacaklarını, kendisinin Allah’a teslim olduğunu ve Allah’ın da her şeyi hakkıyla gördüğünü dile getiriyor.¹²³ Allah’ın azabı geldiğinde size söylediklerimi hatırlayacaksınız, sözlerimi tasdik eden hakikatlerle karşılaştığımızda ateş ehlinin konumuna vakıf olacaksınız. Ben işlerimi Allah’a teslim ettim, ona tevekkül ettim, o kendisine tevekkül edenlere kâfidir. Allah kullarının amellerini -itaat edeni/asi olanı- mükâfata ve cezaya müstahak olanı bilmektedir.¹²⁴ Kavminin iman etmesinden ümidini kestikten sonra kendisinin Allah’a teslim

¹¹⁴ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21/391; İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur’ânîl-Azîm*, VII/144.

¹¹⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 27/519; İbn Atıyye Ebû Muhammed el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü’l-vecîz fi tefsîri’l-kitâbi’l-‘azîz* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1422), 4/559; Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, 4/662.

¹¹⁶ el-Mü’min 40/42.

¹¹⁷ Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vîli ayi’l-Kur’ân*, 21/391; İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur’ânîl-Azîm*, 7/145.

¹¹⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 27/519; İbn Atıyye, *el-Muḥarrerü’l-vecîz fi tefsîri’l-kitâbi’l-‘azîz*, 4/559.

¹¹⁹ el-Mü’min 40/43.

¹²⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur’ânîl-Azîm*, 7/145.

¹²¹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21/391.

¹²² Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21/393.

¹²³ el-Mü’min 40/44.

¹²⁴ Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vîli ayi’l-Kur’ân*, 21/394; İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur’ânîl-Azîm*, 7/146.

olduğunu, işlerini de Allah'a teslim ettiğini yani inancını açık bir şekilde dile getirdiği anlaşılmaktadır.

45. ayette “Allah, onu, onların hilelerinin kötülüklerinden korudu. Firavun ailesini, azâbın en kötüsü kuşattı.”¹²⁵ Yüce Allah, Musa'ya (a.s.) iman eden ve onun peygamberliğini tasdik eden şahsı Firavun ailesinin kötülüğünden, hile ve desiselerinden korumuş ve kurtarmıştır.¹²⁶ Yüce Allah, dünyada Hz. Musa ile beraber Firavun'un zulmünden onu kurtarmış, ahirette ise cennetine dâhil etmiştir.¹²⁷ Yüce Allah bu şahsın mücadele ve azminin neticesinde nasıl bir sonuç ile karşılaştığını haber vererek onun hakkındaki ayetleri hitama erdirmektedir.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim, Hz. Musa'ya iman edip yardım eden ve Firavun ailesine mensup imanını gizleyen bir şahıstan bahsetmektedir. Bu şahsın ismi daha çok Hz. Musa'nın bir öldürme vakasına karışmasının akabinde Firavun ve adamlarının Hz. Musa hakkında verdikleri hükmü acil bir şekilde Hz. Musa'ya ulaştıran biri olarak zikredilmektedir. Bunun yanında ayetlerde geçtiği üzere kendisini nasihat edici olarak vasıflandırmaktadır. Bu şahsın Firavun'un Hz. Musa aleyhine verdiği kararı ciddi bir şekilde eleştiren ve Firavun'u bu kararından vazgeçirmeye çalışan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada, zikri geçen şahsın Hz. Musa'ya kitap verilmeden önce de onunla bir gönül bağının olduğu anlaşılmaktadır. Bu mümin kişinin ayetlerde geçtiği üzere kendi kavmini önceki dönemlerde yaşamış inkârcı toplulukların başına gelen musibetler üzerinden ikaz etmesi, onun peygamberlik müessesinden ve ilahi şeriatın işleyişinden haberdar olduğunu göstermektedir. Bu şahsın Hz. Musa'ya iman eden o dönemin Haniflerinden de olduğu söylenebilir.

Bu makalede zikri geçen şahsın kimliği, kişiliği ve Kur'an'da onun ağzından aktarılan hakikatleri irdelemeye gayret ettik. Bu şahsın Firavun kabilesine mensup olduğu, belli bir süre imanını gizlese de bir noktadan sonra imanını açık bir şekilde dile getirmekten çekinmemiştir. Kavminin inkârına karşı bir sevgi ve şefkat dili kullanmıştır. Kavmine karşı dışlayıcı ve ayrıştırıcı bir dil kullanma yerine “*ey kavmim*” diye hitap etmesi şefkat ve merhamet yüklü bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır. Kavminin doğruyu yanlıştan ayırt edebilmesi için karşılaştırma cümleleri ile onları düşünmeye ve idrak etmeye sevk etmiştir: Ben sizi kurtuluşa siz ise beni ateşe, ben sizi merhamet sahibi olan Allah'a davet ediyorum siz ise beni küfür ve şirke çağırıyorsunuz. Aynı şekilde kavmine inançlarında ısrar etmeleri neticesinde önceki kavimlerin başına gelen belâ ve musibetlerin bir benzerinin kendilerinin başına da gelebileceğini ikaz etmiştir. İyilik ve kötülük yapanların nasıl bir muameleye tabi tutulacağını dile getirmiş ve Allah'ın merhamet edici yönüne vurgu yapmıştır. Mümin adam, kavmine görünüşte yaşadıkları yerin hâkimi gibi görünseler de gerçeğin böyle devam edemeyeceğini, başlarına gelecek musibeti önceden anlayabilecek kadar Allah'ın yarasından haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Firavun'un ilâhlık davasının boş bir iddiadan başka bir şey olmadığını, asıl kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu dile getirmiştir. Neticede bu şahsın tebliğinde ve davasında başarıya ulaştığı İlahi yardıma mazhar olduğu, Firavun ve adamlarının şerrinden korunduğu anlaşılmaktadır.

¹²⁵ el-Mü'min 40/45.

¹²⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/394.

¹²⁷ İbn Kesir, *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm*, 7/156.

Hakem/Peer-review: Çift Taraflı Kör/Double Blind.

Teşekkür/Acknowledgements:

-

Beyanname/Declarations:

1. *Özgünlük Beyanı/Statement of Originality:*

Bu çalışma özgündür.

2. *Yazar Katkıları/Author Contributions:*

Fikir/Concept: EY; *Kavramsallaştırma/Conceptualization:* EY; *Literatür Taraması/Literature Search:* EY; *Veri Toplama/Data Collection:* EY; *Veri İşleme/Data Processing:* EY; *Analiz/Analysis:* EY; *Yazma – orijinal taslak/Writing – original draft:* EY; *Yazma – inceleme ve düzenleme/Writing – review & editing:* EY.

3. *Etik Kurul İzni/ Ethics approval*

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. *Finansman-Destek/Funding-Support:*

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. *Çıkar Çatışması Beyanı/Competing interests:*

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Beyrut: Dâru'l- İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'uş-şâhih*. Beyrut: Dâru'l-İbni Kesîr, 1987.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur'an Dili*. İstanbul: Emir Basın Yayım Dağıtım, 1996.

Harman, Ömer Faruk. "Mûsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/207-213. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1422.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail. *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*. y.y.: Dâru't-Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tavzi, 1999.

İslamoğlu, Mustafa. *Gereğeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Adım Dağıtım, 2014.

Karaman Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*. Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964.

Kuzgun, Şaban. "Hanîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/33-39. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî. *Te'vîlâtü'l-Kur'an Tercümesi*. çev. Fadıl Ayğan İstanbul: Ensar, 2018.
- Mukâtil, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. nşr. Abdullah Muhammed Şehâte. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrut: Dâru'l- İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1431.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin et-Teymî. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l- İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-İbni Kesîr, 1414.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân*. y.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf*. Beyrut: Darû'l-İlmiyye, 1971.

